

Kääntäjän ja teknisen viestijän kompetenssit: kääntäjänkoulutuksen rajapinnoilla

Tytti Suojanen
Tampereen yliopisto, Kieli- ja käännöstieteiden laitos

Abstract

Globalisation and developments in ICT have given rise to “new language professions”, which is an expression used to refer to areas such as localisation and technical communication. This change is posing new challenges to the boundaries of translation studies as a discipline and to the training of translators. One of the interesting issues is the interface between translation and technical communication: What are the competencies required in these two areas and do they meet? Should translator training meet the challenges of technical communication and how? What are the expectations of working life? This article explores the relationship between translation and technical communication from the viewpoint of competence and translator training.

1 Johdanto

Käännöstieteellisessä kirjallisuudessa on viime vuosina kuvailtu paljon kieliteollisuuden muutosta ja kehittymistä (esim. Koby & Baer 2003: 211; Gambier 2004: 62; Ulrych 2005: 5). Globalisaatio, tieto- ja viestintäteknologian kehittyminen sekä teknologian ja teknisten tekstien kasvanut rooli arkielämässämme on vaikuttanut myös kääntäjän käytännön työhön (Gambier 2004; Snell-Hornby 2006). On alettu puhua uusista kieliammateista ja aloista kuten lokalisoinnista ja teknisestä viestinnästä. Monet kääntäjänkoulutuksen saaneet ovat siirtyneet näille aloille ja tällöin väistämättä koulutuslalla joudutaan pohtimaan työelämässä tapahtuvia muutoksia ja sitä, miten niihin mahdollisesti pitäisi vastata. Tässä artikkelissa pohdin yhtä tällaista rajapintaa eli teknisen viestinnän ja kääntämisen kohtaamista: mitä kompetensseja näillä kahdella alalla vaaditaan, kohtaatko ne ja miten kääntäjänkoulutuksen mahdollisesti tulisi reagoida. Tarkoituksena ei ole syväluodata kompetenssin käsitettä tai sisältöjä, vaan nostaa esille ja pohtia joitakin näkökulmia kääntämisen ja teknisen viestinnän rajapintaan.

Ennen kuin lähdän tarkastelemaan kääntämisen ja teknisen viestinnän kompetensseja koulutuksen näkökulmasta, on paikallaan todeta, että tämän aihepiirin taustalla vaikuttaa monipolvinen keskustelu esimerkiksi tieteenalojen rajoista, kyseessä olevista ydinkäsitteistä ja ammattikuvista. Olen aiemmin todennut, että kääntämisen ja teknisen viestinnän suhdetta olisi hedelmällistä tarkastella kolmella tasolla: mikrotasolla, makrotasolla ja tieteenalan rajat ylittävällä tasolla (Suojanen 2008). Mikrotasolla on esitetty muun muassa näkemyksiä siitä, kuinka kääntäjien profiilissa tapahtuneet muutokset ovat tuoneet kääntämistä lähemmäksi yksikielistä tekstintuotantoa (Ulrych 2005: 21–22) ja kuinka tekninen viestintä olisi nykyisin yksi käännösteollisuuden uusista ammateista

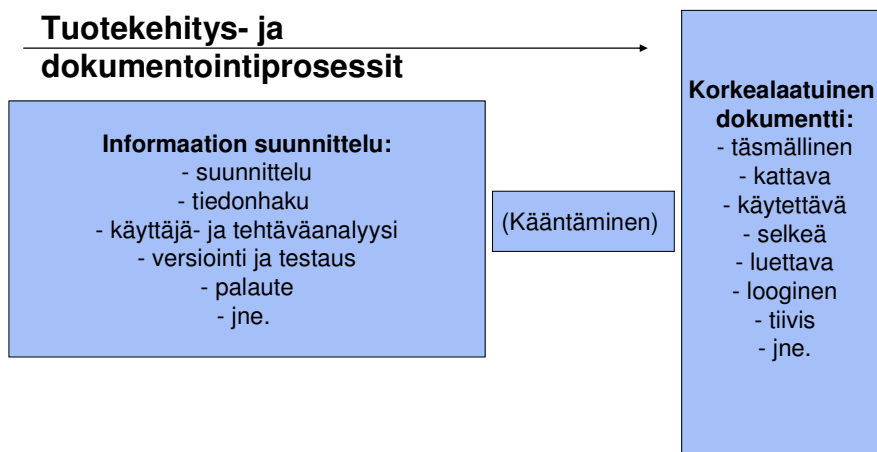
(esim. Koivisto 2007: 6). Tämä näkökulma ei kuitenkaan yksistään riitä, vaan kääntämisen ja teknisen viestinnän rajapintaa tulisi tarkastella myös holistisesti, makrotasolla. Tällöin huomiota kiinnitetään prosessien ja tuotteiden samankaltaisuuksien tai erilaisuuksien lisäksi myös sosiologiseen näkökulmaan, kuten näiden alojen ammattilaisten identiteettikysymyksiin. Tämä on myös linjassa sen siirtymän kanssa, joka käännöstieteessä on tapahtunut tekstituotteista kääntämiseen sosiaalisena, kulttuurisena ja poliittisena toimintana (Cronin 2003 Inghillerin 2005: 125 mukaan). Tällöin rajapinta näyttäytyy aivan erilaisena: jos mikrotasolla todetaan, että teknisellä viestinnällä ja kääntämisellä on niin monia yhtymäkohtia, ettei erillistä teknisen viestinnän koulutusta tarvita, niin makrotasolla huomataankin, että teknisen viestinnän alan ammattilaiset eivät ole tästä samaa mieltä (ks. esim. Korhonen 2007) ja että myös yrityskenttä näkee asian toisella tavalla. Tieteenalan rajat ylittävä taso on myös relevantti esimerkiksi Suomen tapauksessa: teknisen viestinnän yliopistokoulutusta tarjotaan Tampereella kieli- ja käännöstieteiden laitoksen alaisuudessa, Vaasassa koulutus sijoittuu viestintätieteisiin ja Oulussa se kuuluu englantilaisen filologian alaisuuteen. Siis jo meillä pelkästään eri tieteenalat ovat adoptoineet teknisen viestinnän koulutuksen ja tutkimuksen, jolloin rajapinnat kirjavoituvat entisestään.

Näihin edellä mainittuihin tasoihin liittyy väistämättä tutkijan oma käsitys kääntämisestä ja teknisestä viestinnästä. Lähtökohtanani ja seuraavan kompetenssikeskustelun taustalla on perinteinen käsitys kääntäjästä toimijana kahden kieli- ja kulttuuriparin välillä ja käsitys teknisestä viestijästä käyttäjän edustajana, mitä lienee tällä foorumilla tarpeen täsmentää:

Technical Communicators represent the interface between product and user. Professional Technical Communicators are the users' advocates. They work for the manufacturers and, at the same, [sic] time try to meet the users' needs for usable information. They ensure that technical products are used effectively, efficiently, satisfactorily and safely. They analyse the product, its features and the different ways of using it as well as the target groups. They analyse the situations, goals, tasks, working processes and routines of the users. They analyse specifications, the functions and the interface of the technical product. They develop appropriate documentation to help users use and enjoy all the features of a product. To fulfil these tasks, Technical Communicators have to be well trained and highly educated in the competencies and skills described in this document. (TCEurope Tecdoc-Net 2005.)

Tekninen viestijä toimii siis rajapintana tuotteen ja käyttäjän välillä ja varmistaa, että tuotteen käyttö on tehokasta, miellyttävää ja turvallista. Hänen tehtävänsä on analysoida tuote, sen toiminnot ja käyttö sekä kohderyhmät. Hän analysoi tuotespesifikaatioita, tuotteen toimintoja ja käyttöliittymää ja kehittää sen pohjalta kohderyhmälle tarkoituksenmukaista dokumentaatiota. Miellän teknisen viestinnän siis prosessiksi, jossa suunnitellaan ja luodaan teknistä informaatiota ja tuotetaan mahdollisimman korkealaatuisia dokumentteja käyttäen hyväksi mitä erilaisimpia tietolähteitä ilman varsinaista lähdetekstiä (vrt. Göpferich 1995), mitä ilmentää seuraava pelkistetty kuva:

Kuva 1. Dokumentaation tuottamisen kontekstit

Kuvassa kääntäminen on sulkeistettu eli teknisen viestinnän prosessia saattaa seurata käännösprosessi riippuen tuotteesta ja kunkin yrityksen kaupallisista tavoitteista. (Vrt. Göpferich 1998.)

2 Kompetenssit

Useista kompetenssijaotteluista ja luonnehdinnoista otan tässä kääntämisen puolelta esimerkiksi European Master in Translation –hankkeen (EMT) piirissä luodut periaatteet (EMT Expert Group 2008) ja teknisen viestinnän osalta TecDoc-Net–projektissa mainitut kompetenssit (TCeuropa TecDoc-Net 2005). Kompetenssin yleiseksi määrittelyksi käy tässä yhteydessä EMT:n määrittely: “... the combination of aptitudes, knowledge, behaviour and know-how necessary to carry out a given task under given conditions.” EMT:n määrittelemiä kääntäjän kompetensseja on kuusi: 1) kääntäminen palveluna (*translation service provision competence*) sisältää kaksi osa-aluetta: interpersonaalisen ulottuvuuden (*interpersonal dimension*), joka viittaa kääntäjän sosiaaliseen rooliin ja muun muassa asianmukaiseen toimimiseen asiakkaan kanssa, sekä käännöksen tuottamisen ulottuvuuden (*production dimension*), joka sisältää muun muassa taidon tuottaa skopoksen ja tilanteen vaatima käännös, 2) kielellinen kompetenssi (*language competence*), 3) interkulttuurainen kompetenssi (*intercultural competence*), joka jakautuu sociolingvistiseen (*sociolinguistic dimension*) ja tekstuaaliseen ulottuvuuteen (*textual dimension*), 4) tiedonhakukompetenssi (*information mining competence*), 5) temaattinen kompetenssi (*thematic competence*), jolla viitataan muun muassa erikoisalaosaamiseen, ja 6) teknologinen kompetenssi (*technological competence*). (EMT Expert Group 2008.)

Teknisen viestijän kompetensseja ovat seuraavat:

- tuotteen, palvelun tai erikoisalan tuntemus
- tuotteen elinkaaren kuuluvien informaatiotyyppeiden tuntemus
- informaation tuottamisen prosessiketjun tuntemus
- työkalujen tuntemus (TCeurope TecDoc-Net 2005: 12).

Tällä tasolla katsottuna kääntäjän ja teknisen viestijän kompetensseissa näyttää olevan monia samantyyppisiä elementtejä: yksi punainen lanka on tekstintuottamisen kompetenssi, jossa otetaan huomioon niin kohdeyleisö kuin tekstilajikonventiot ja niiden kautta tehdään oikeat terminologiset valinnat käyttäen hyväksi tarkoituksenmukaisia työkaluja. Aiemmassa tutkimuksessa onkin todettu, että kääntäjien tausta on oivallinen, jos haluaa siirtyä teknisen viestinnän tehtäviin (Risku 2004: 181), koska aloilla on paljon yhteistä, esimerkiksi molemmissa on olennaista kohderyhmien analysointi, tiedonhaun taidot ja oman luovuuden käyttäminen (Suojaanen 2000: 9).

Ulrych toteaa, että kääntäjältä vaadittava osaaminen on laajentumassa, niin kuin edellä kävi ilmi: varsinaisen kääntämisen lisäksi kääntäjältä voidaan edellyttää esimerkiksi teknisen viestinnän, editoinnin ja kielikonsultoinnin osaamista (2005: 21). Yksi keskeinen kysymys koulutuksen kannalta onkin, mikä katsotaan kuuluvaksi kääntäjän osaamiseen ja toimintaan. Ulrich käsittelee tätä teemaa tutkimuksessaan, jossa hän lähetti kyselyn 65:lle eurooppalaiselle ja pohjoisamerikkalaiselle korkeakoululle, joista 41 vastasi. Hän muun muassa kysyi, millä tavoin korkeakoulut näkivät ammatillisten kriteereiden integroimisen akateemisiin kriteereihin kurssisisällöissä. Vastajista 96 % vastasi, että kriteerit integroidaan ja 57 % oli sitä mieltä, että ammatillisiin kriteereihin kuuluu myös **tekninen kirjoittaminen**¹ (*technical writing*). (Ulrych 2005: 10.) Tutkimusraportti ei kerro, miten **tekninen kirjoittaminen** määriteltiin, joten sikäli tätä tulosta on vaikea arvioida, mutta Suomen kääntäjänkoulutuksen sisältöjä ajatellen prosenttiluku on hämmästyttävän korkea ja vaatisi lisätarkennusta.

Kompetenssipohdintojen kääntöpuoli on tutkintojen suunnittelu ja rakentuminen, jossa aina joudutaan toimimaan tiettyjen laajuuksien ja varsinkin tällä hetkellä vähentyvien resurssien ehdoilla. Nykyään kaiken kaikkiaan painotetaan sitä, että koulutusta suunniteltaessa täytyy olla joustava ja moniulotteinen, ottaa huomioon työelämän realiteetit ja keskittyä siirrettäviin työelämätaitoihin, jotta kääntäjillä olisi realistiset mahdollisuudet toimia nopeasti muuttuvassa työelämässä (Ulrych 2005: 22–23). Raja on kuitenkin vedettävä johonkin pelkästään käytännön reunaehtojakin ajatellen.

Tällöin kompetenssejakin tulee tarkastella hieman lähemmin. Jos katsotaan teknisen viestijän erityiskompetensseja, edellä hahmoteltu kuva näyttäytyy hieman erilaisena:

- viestintäteoria
- työkalujen ymmärrys ja käyttö
- lainsäädännöllinen viitekehys

- projektin- ja prosessinhallinta
- tiedonhaku
- dokumentaation ja informaation suunnittelu
- käytettävyys
- informaation rakentaminen
- standardisointitekniikat
- ammatillinen kirjoittaminen
- editointi
- visuaalinen viestintä
- layout ja typografia (TCeurope TecDoc-Net 2005: 14–15).

Näistä esimerkiksi työkalut, dokumentaation ja informaation suunnittelu (eli dokumentointisuunnitelman laadinta, tavoitteiden ja laajuuden määrittely ja kohderyhmien, työkalujen ja standardien määrittely) sekä informaation rakentaminen, eli informaatiotyyp-
pien käyttö kohderyhmien mukaan, ovat spesifisyydessään jokseenkin kaukana nykyisen kääntäjänkoulutuksen sisällöistä.

3 Kentän ääni

Edellinen pohdinta jää kuitenkin yhä melko yleiselle tasolle, joten esittelen seuraavassa Riskun tekemän tapaustutkimuksen. Hän haastatteli kuutta kääntäjää, jotka olivat siirtyneet teknisiksi viestijöiksi, ja toteaa, että kääntäjänkoulutus ja kokemus ammatissa toimimisesta oli hyvä pohja koulututtua lisää teknisen viestinnän alalla. Hänen informanttensa tausta ei automaattisesti tehnyt heistä teknisiä viestijöitä, mutta se tarjosi tarpeelliset ydinkompetenssit, joita olivat muun muassa termityön tekeminen, alan asiantuntijoiden kanssa viestiminen, lähdemateriaalin analysoiminen, uuteen aihepiiriin tutustuminen sekä vieraan kielen ja oman äidinkielen hallitseminen. Puuttuvat kompetenssit olivat kuitenkin teknisen viestinnän erityisalueisiin kuuluvia: informaation suunnittelu, tekstin ja kuvan yhdistäminen, sopivan median valitseminen, teknisen viestinnän työkalut, käytettävyydestä ja tehostettu projektinhallinta. (Risku 2004.)

Riskun informantit näkivät teknisen viestijän roolin erilaisena, kääntäjää aktiivisempana: tekninen viestijä pystyy tekemään suunnitteluun liittyviä päätöksiä ja olemaan mukana koko kehitysprosessissa. Kääntäjänkoulutus ei ollut valmistanut näitä informantteja tekemään tehtäväanalyysiä tai valitsemaan mediaa, sisältöä tai kohdetekstin rakennetta, vaan he olivat oppineet keskittymään lingvistiseen ja terminologiseen tiedonhakuun. Informanttien mukaan siirtymisessä teknisen viestinnän tehtäviin haasteena on ylipäättään kokemuksen puute sisällön valinnassa, kattavien suunnitelmien kehittämisessä, kokonaisten tekstien rakentamisessa ja tiedon esittämisessä pieninä paloina. Käännöstieteessä koulutetaan siis erilaiseen ajattelumalliin. (Risku 2004.) Niinpä Riskun informantit esittivätkin seuraavien kompetenssialueiden sisällyttämistä kääntäjien koulutukseen:

- systemaattinen kohdetilanteen analyysi
- kriteerit, joiden avulla valitaan kohderyhmälle tarkoituksenmukainen sisältö
- kyky analysoida ja tuottaa sisältöä eikä vain kielellistä materiaalia

- kyky erottaa lähdetekstistä olennainen ja keskittyä kohderyhmän tarpeisiin
- omin sanoin kirjoittaminen
- eri tekstilajien tuntemus
- omiin kykyihin luottaminen (Risku 2004: 193).

Riskun mielestä tämä on helposti toteutettavissa. Edellä mainitsin, että koulutuksen suunnittelussa raja täytyy vetää johonkin jo resurssienkin vuoksi, ja jos asiaa katsotaan laajemmin, uusien kompetenssialueiden mukaan ottaminen ei nähdäkseni ole aivan näin ongelmaton. Kääntäjänkoulutuksen maustaminen joillakin teknisen viestijän erityiskompetensseilla ei riitä, ja toisaalta voidaan joutua tinkimään joistakin kääntäjän kompetensseista. Kokemukseni mukaan Suomessakin alan yritykset ovat jo tottuneet siihen, että yliopistoista valmistuu asiantuntijoita, joilla on tarvittavat teknisen viestinnän ydin- ja erityiskompetenssit eikä vain sinne päin. Peräänkuuluttaisinkin jo mainittua makrotason tarkastelua eli sosiologisen näkökulman huomioon ottamista. Yksi esimerkki tästä on Harjun tuore pro gradu –työ, joka tarkastelee, miten kääntäjä voi vaikuttaa dokumentaation käytettävyyteen. Työssä todetaan, että tutkimuksen kolmen informantin haastatteluiden perusteella kääntäjien ja teknisten viestijöiden työssä ei olekaan niin paljon yhtäläisyyksiä kuin kirjallisuudessa yleisesti esitetään (Harju 2008). Olisikin ensiarvoisen tärkeää saada lisää empiiristä, kääntämisen ja teknisen viestinnän kompetensseihin pu-reutuvaa tutkimusta.

4 Lopuksi

Kääntäjän ja teknisen viestijän kompetensseissa on siis yhteneväisyyksiä, mutta myös eroavaisuuksia, ja kompetensseja pohdittaessa laaja-alainen näkökulma on tarpeen. Ajantasaisen empiirisen lisätutkimuksen puuttuessa ei ole toisaalta perusteltua todeta, että kääntäjän kompetenssit yksioikoisesti kattaisivat myös teknisen viestinnän tehtävissä tarvittavan osaamisen. Toisaalta yhtymäkohdat ovat selvät ja synergiaetujenkin vuoksi on järkevää, että kääntämisen ja teknisen viestinnän koulutusohjelmat tekisivät yhteistyötä. Haasteellista niin koulutuksen suunnittelussa kuin kompetenssien määrittelyssä on juuri ajan tasalla pysyminen: sekä käänösala että tekninen viestintä ovat leimallisesti nopeasti muuttuvia aloja, ja kun globalisoituvaa maailmaa hallitsevat yritysostojen kautta yhä suuremmat yritykset moninaisine palveluineen, kääntäjän ja teknisen viestijän kompetenssit ja sitä kautta ammattikuvat muovautuvat sen mukaisesti.

Viitteet

¹ Teknisen viestinnän alan terminologisesta kirjavuudesta ks. esim. Schriver 1997.

Lähteet

Cronin, Michael 2003. *Translation and Globalization*. London & New York: Routledge.

EMT Expert Group 2008. *Competences for Professionals in Multilingual and Multimedia Communication*. Plenaariesitelmän (Yves Gambier: Les métiers de la traduction: internationalisation des pratiques, internationalisation des formations?) yhteydessä jaettu moniste (14.3.2008). VI Kääntämisen ja tulkkauksen tutkimuksen symposiumi 11.-12.4.2008, Turku. Saatavissa myös:

http://ec.europa.eu/dgs/translation/external_relations/universities/documents/skills_translators_en.pdf [Viitattu 9.8.2008].

Gambier, Yves 2004. Translation Studies: A Succession of Paradoxes. Teoksessa: Christina Schäffner (toim.) *Translation Research and Interpreting Research: Traditions, Gaps and Synergies*. Clevedon: Multilingual Matters, 62–70. Saatavissa: <http://site.ebrary.com/lib/tampere> [Viitattu 11.10.2007].

Göpferich, Susanne 1995. (Technical) translating vs. technical writing: parallels and differences. Teoksessa: Michael F. Steehouder (toim.) *Forum95 Preceedings: Disappearing Borders*. International Conference for Technical Communicators, Dortmund, November 13-15, 1995. Stuttgart: Intecom, 1–5.

Göpferich, Susanne 1998. *Interculturelles Technical Writing: Fachliches adressatengerecht vermitteln. Ein Lehr- und Arbeitsbuch*. Tübingen: Gunter Narr.

Harju, Anna 2008. Kääntäjä käyttöohjeiden käytettävyyden parantajana. Pro gradu –tutkielma. Kieli- ja käännöstieteiden laitos, Tampereen yliopisto. Saatavissa: <http://tutkielmat.uta.fi/tutkielma.phtml?id=17853> [Viitattu 10.8.2008].

Inghilleri, Moira 2005. The Sociology of Bourdieu and the Construction of the ‘Object’ in Translation and Interpreting Studies. *The Translator* 11:2, 125–145.

Koby, Geoffrey S. & Brian J. Baer 2003. Task-based instruction and the new technology. Training translators for the modern language industry. Teoksessa: Brian J. Baer (toim.) *Beyond the Ivory Tower. Rethinking translation pedagogy*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins, 211–227. Saatavissa: <http://site.ebrary.com/lib/tampere> [Viitattu 11.10.2007].

Koivisto, Salla 2007. Kieli on teknisen kirjoittajan työväline. Koiviston haastattelu (HG). *Kajawa* 4/2007, 6–7.

Korhonen, Jenni-Maria 2007. Teknisen viestijän ammatti-identiteetti ja teknisen viestinnän professiostatus Suomessa. Pro gradu -tutkielma. Kieli- ja käännöstieteiden laitos,

Tampereen yliopisto. Saatavissa: <http://tutkielmat.uta.fi/tutkielma.phtml?id=17118> [Viitattu 6.4.2008].

Risku, Hanna 2004. Migrating from translation to technical communication and usability. Teoksessa: Gyde Hansen, Kirsten Malmkjær & Daniel Gile (toim.) *Claims, Changes and Challenges in Translation Studies. Selected contributions from the EST Congress, Copenhagen 2001*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins, 181–195. Saatavissa: <http://site.ebrary.com/lib/tampere> [Viitattu 11.10.2007].

Schriver, Karen A. 1997. *Dynamics in Document Design. Creating Texts for Readers*. New York: John Wiley & Sons.

Snell-Hornby, Mary 2006. *Turns of Translation Studies: New Paradigms or Shifting Viewpoints?* Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins. Saatavissa: <http://site.ebrary.com/lib/tampere> [Viitattu 11.10.2007].

Suojanen, Tytti 2000. Technical Communication Research: Dissemination, Reception, Utilization. Julkaisematon lisensiaatintutkimus. Käännöstieteen laitos, Tampereen yliopisto. Saatavissa: <http://tutkielmat.uta.fi/tutkielma.phtml?id=8678> [Viitattu 6.4.2008].

Suojanen, Tytti 2008. From Translation to Technical Communication: Changing Careers, Changing Competencies? Esitelmä. *Translators' Agency* -symposiumi, Tampere 6.2.2008.

TCeurope TecDoc-Net 2005. *Professional education and training of Technical Communicators in Europe. Guidelines*. Version 1.0. Saatavissa: <http://www.tceurope.org/pdf/tecdoc.pdf> [Viitattu 9.8.2008].

Ulrych, Margherita 2005. Training Translators. Programmes, curricula, practices. Teoksessa: Martha Tennent (toim.) *Training for the New Millennium. Pedagogies for translation and interpreting*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins, 3–33. Saatavissa: <http://site.ebrary.com/lib/tampere> [Viitattu 11.10.2007].